

**Aydın
Mədətoğlu**

Bizim yazar

Milli birlik üçün qəti əlac bütün ölkədə fars dilinin ümumi dil olması və İran tarixinin (oxu: Mifə dayanan fars tarixinin - A.M.) yayılmasıdır. Fars dilində məzmunca ürəklərə yatan, ucuz qiymətli minlərlə kitab və broşyuralar çap edilib bütün ölkədə, xüsusilə Azərbaycan və Xuzistanda yayılmalıdır. Bütün bunlar müntəzəm plan əsasında həyata keçirilməlidir. Fars köçürüləndən bəzilərinin yadların (oxu: Türklərin, Ərəblərin və b. - A.M.) yaşadığı vilayətlərə köçürüb oturmaq halda sakit etməli, əvəzində yadellil köçürülən farsların ərazilərinə köçürülməlidir. Çingiz, Teymur dövrlərinin yadigarı olan coğrafi adları fars dilinə çevirməli, ölkədə bu məqsədə xidmət edən, yeni inzibati ərazi bölgüsü aparılmalıdır. Hökumət idarələrində, qoşun daxilində və məhkəmə dairələrində yad dillərin və yad sözlərin işlənilməsi dövlət tərəfindən qadağan olunmalıdır" və s. (Bax: "Ayəndə" dərgisi, hicri 1304, N-9).

Fars şovinistlərinin göstərdiyi bu canfəşanlıqın səbəbini hələ 1926-cı ildə Cəlil Məmmədquluzadə özünün məşhur "Məqsəd nə imiş" adlı məqaləsində onların dili ilə belə şərh etmişdi: "Biz (fars şovinistləri - A.M.) Əhməd şahı ona görə taxtdan yendirmədik ki, şahlığı dost tuturuq. Xeyr, ondan ötrü yendirdik ki, Qacarlar Türk nəslindəndilər... Əhməd şahı yıxmaqda məqsədimiz ölkədə Cümhuriyyət idarəsi yaratmaq deyildi. Belkə quldursifət Qacarlara pak, nəcib fars Pəhləvi sülaləsinə əvəz etmək idi" (Bax: "Molla Həsəddin" jurnalı, 1926, N-1).

Fars şovinistlərinin Pəhləvi şahlıq rejimində "Vahid fars milləti" yaratmaq planları iflasa uğradı. Bu planın iflasa uğramasında Qaşqay Türklərinin də xüsusi xidməti olmuşdur. Ümumiyyətlə Qaşqaylar Fars əyalətində yaşayan qəbilə və tayfalar içərisində ən nüfuzlu, ən nizam-intizamlı, ən mütəşəkkil, ən güclü, ən böyük və ən varlı el birliyidir. Bu El güclü və mütəşəkkil olduğundan həmişə mərkəzi hökumətin təzyiqinə məruz qalmış, tarix boyu Qaşqay Elini zəiflətmək üçün mərkəzi hökumət müxtəlif tədbirlərə əl atmış, onların El quruluşu sistemini dağıtmağa çalışmış, lakin bütün fitnəkarlıqlara baxmayaraq buna tam nail ola bilməmişlər.

Hələ 1905-1911-ci illər Məşrutə inqilabını dəstəkləyən Qaşqaylar və onların rəh-

bəri Sövlətüddövlə böyük başarılar əldə etmiş, öz silahlı qüvvələri ilə xalq əncümənlərini və Şiraz əhalisini əksinqilabi qüvvələrin hücumundan müdafiə etmişlər. Qaşqaylar I Dünya müharibəsi illərində ingilis müstəmləkə-

cəbhənin və Müsəddiq hökumətinin neft sənayesinin milliləşdirmə siyasətini müdafiə etdiyindən Müsəddiq hökuməti ABŞ-in əli ilə hərbi çevriliş nəticəsində devrildikdən sonra şah diktaturası möhkəmləndirildi və beləliklə də Qaşqayların iki yüz il hökm sürən El quruluşu 1956-cı ildə Məhəmmədza şahın fərmanı ilə ləğv edildi. Qaşqaylar əleyhinə ye-

qalıb ayrı-ayrı yerlərə dağılmağa məcbur oldular.

İrticaçı Pəhləvi rejimi devrildikdən sonra xaricə və ayrı-ayrı yerlərə köçmüş Qaşqaylar yenidən öz yurd-yuvalarına qayıdıb yeni hökumətə yardım göstərdilər. Lakin bu həmrəylik də uzun sürmədi. Məzhəbçi rejimdə fars şovinizmi yenidən baş qaldırdı. 1982-ci ildə Şiraz və Firuzabad əyalətlə-

Qaşqay Eli tərkibində birleşən tayfa, qəbilə və tirələrin hamısının dili Türk dili, Azərbaycan Türkcəsidir. Bunu Qaşqay Türklərindən olan tədqiqatçı alim M.B.Bəhmənbəyi də təsdiq edərək göstərmişdir ki: "Qaşqayların dili Türk dilidir. Bu dil Qafqaz Azərbaycan (oxu: Quzey Azərbaycan - A.M.) Türkcəsinin ləhcələrindən biridir" (Bax: M.B.Bəh-

Qaşqay Türkləri

(başlanğıcı ötən sayımızda)

çilərində qarşı üsyan edən Təngistan və Dəştistan mücahidlərinə, Fars əyalətinin demokratik təşkilatlarına da yardım göstərmiş, Sövlətüddövlənin rəhbərliyi altında Fars əyalətini ingilis işğalından xilas etmiş və hətta 1920-ci ildə İngiltərənin işğalçı qoşunlarının İran ərazisini tərk etməsində mühim rol oynamış və bununla da İran deyilən məmləkətin xalqlarının mübarizəsi tarixində silinməz izlər buraxmışdır.

Heç təsadüfi deyil ki, ingilislərin təhriki ilə Qaşqayların lideri, vətənpərvər qəhrəman Sövlətüddövlə ingilis nökrəri Rza şah tərəfindən 1932-ci ildə Qəsre-Qacar zindanına salınaraq qətlə yetirilmişdir. İranda "Taxta qapı" siyasəti həyata keçirən Rza şah bütün köçürüləndi, o cümlədən də Qaşqayları oturmaq həyata keçirmək, onların daxili quruluşunu dağıtmaq məqsədi ilə Qaşqay Elinin tayfa və tirə başçıların əksəriyyətini edam, həbs və sürgün edərək onların yerinə öz sadıq zabıtlərini vali təyin etmiş, onların vasitəsilə böyük cinayətlər törətmişdir. Bu zabıt valilər Rza şahın əmri ilə Qaşqayların milyonlarla xırdabuynuzlu və iribuynuzlu mal-davarını, at və dəvələrini tələf etmiş, Qaşqay Elini iqtisadi cəhətdən də fəlakətə düşürmüşlər. II Dünya müharibəsi dövründə mütəfiq qoşunlarının İrana daxil olması ilə faşist Almaniyasının mütəfiqi olan Rza şah öl-

ni hərbi hücumlar təşkil edildi. Qaşqay elini idarə edən elxan, elbəyi və kəntərlər ailələri ilə birlikdə ölkəni tərk edib xarici ölkələrə getməyə məcbur oldular. Məhəmmədza

rində qaşqaylarla Pasdarlar arasında bir neçə dəfə qanlı toqquşmalar oldu və nəticədə Qaşqay elxanı Xosrov xan həbs edilərək Şirazda edam edildi. Lakin bütün bunlar

mənəbeyi, Orf və adət əsəyere Fars (farsca), Tehran, hicri 1324, səh.69).

Artıq 82 ildir ki, İran deyilən məmləkətdə bütün qeyri-fars xalqlar kimi Qaşqaylar da öz yazı dilindən, hökumət idarə-

Fars şovinistlərinin Pəhləvi şahlıq rejimində "Vahid fars milləti" yaratmaq planları iflasa uğradı. Bu planın iflasa uğramasında Qaşqay Türklərinin də xüsusi xidməti olmuşdur. Ümumiyyətlə Qaşqaylar Fars əyalətində yaşayan qəbilə və tayfalar içərisində ən nüfuzlu, ən nizam-intizamlı, ən mütəşəkkil, ən güclü, ən böyük və ən varlı el birliyidir. Bu El güclü və mütəşəkkil olduğundan həmişə mərkəzi hökumətin təzyiqinə məruz qalmış, tarix boyu Qaşqay Elini zəiflətmək üçün mərkəzi hökumət müxtəlif tədbirlərə əl atmış, onların El quruluşu sistemini dağıtmağa çalışmış, lakin bütün fitnəkarlıqlara baxmayaraq buna tam nail ola bilməmişlər

kədən qaçmaqda ölkədəki xalqlar, o cümlədən də Qaşqaylar müəyyən azadlıqlar əldə etdilər. Şah tərəfindən müxtəlif yerlərə sürgün edilən Qaşqaylar yenidən öz yurdlarına qayıdıb köçəri el həyatını davam etdirdilər və hətta gələcək təhlükələrə qarşı silahlanmağa başladılar. Onlar 1950-ci illərin əvvəlində milli

şahın "Ağ inqilab" adlanan torpaq islahatı proqramı ən ağır zərbəni köçürülərə, o cümlədən də Qaşqaylara vurdu. Onların otlaq və çəmənlikləri zəbt edilərək dövlətin ixtiyarına verildi və Qaşqay elinin dağılması prosesini xeyli sürətləndirdi. Qaşqaylar irticaçı şah rejiminin yaratdığı dözülməz işkəncələrə məruz

qəhrəman Qaşqay Türklərinin iradəsini qıra bilmədi. Bu gün belə Qaşqay El quruluşu, köçəri həyat terzi müəyyən tənzüülə uğrasa da Qaşqay Türkləri yenə də Fars əyalətində əhəlinin əksəriyyətini təşkil edən Türklərlə bərabər özlərinin ictimai və iqtisadi həyatını davam etdirməkdədirlər.

rələrində, mədəni-maarif ocaqlarında ana dilində danışmaqdan belə məhrum edilmişlər. Ona görə də Qaşqay Türklərinin yazılı ədəbi dili və yazılı ədəbiyyatı digər Türklər kimi inkişafdan yayınmış və geniş yayılmamışdır. Buna baxmayaraq bu gün İran deyilən məmləkətdə öz milli Türk kimliyini, adət-ənənəsini, şifahi ədəbi dilini qoruyub saxlayan, zəngin xalq ədəbiyyatına malik Qaşqay Türklərinin yazılı ədəbi dili şovinist fars məzhəbçi rejimi tərəfindən qadağan edilsə də Qaşqay aşiq şerinin, Qaşqay dastanlarının, laylalarının, ata sözlərinin külliyyatı Qaşqay Türklərinin hafizəsində, sinəsində cəmləşib. Bu gün Qaşqay Türkləri öz hüquqlarını əldə etmək uğrunda mübarizələrini davam etdirməkdədirlər.